

OVERZICHT VAN DE RECENTE HERVORMINGEN IN HET FRANSE STRAFPROCESRECHT*

Raf Janssens**

1. Inleiding

N.a.v. enkele recente mediagevoelige dossiers is het strafprocesrecht en de criminaliteitsbestrijding in België eens te meer een controversieel onderwerp. Ook in Frankrijk, waar onze huidige strafprocedure zijn doopceel heeft, is deze materie in een stroomversnelling geraakt naar aanleiding van twee opeenvolgende hervormingen die heel wat stof hebben doen opwaaien. Het betreft de Wet van 4 januari 1993 tot hervorming van de strafprocedure, alsmede de Wet van 24 augustus 1993 tot wijziging van eerstgenoemde wet.¹ Zonder overdrijven mag gesteld worden dat dit zowel naar omvang als naar inhoud de meeste verregaande hervorming is sedert de invoering van de Code de procédure pénale in 1808. Wel is het bijna 200 jaar oude Wetboek ondertussen het voorwerp geweest van enkele partiële aanpassingen, waaronder de bekende Wet Constans van 1897 die de advocaat toegang tot het kabinet van de onderzoeksrechter verschafte n.a.v. de ondervraging van de verdachte en hem toeliet voorafgaandelijk het strafdossier in te zien. Tevens was er de hervorming van 1958 die o.m. de onderzoeksrechter zijn hoedanigheid van officier van gerechtelijke politie ontnam en hem zo onafhankelijk maakte t.o.v. het Parket-Generaal. Deze zijn echter niet te vergelijken met de nu besproken hervorming van de strafprocedure waarvan de impact volgens PRADEL zo ingrijpend is dat: '(...) la procédure française est bouleversée et pas simplement transformée'.²

De eerste reacties op de Wet van 4 januari 1993 waren vernietigend en pleitten zonder enige terughoudendheid voor een wijziging, al dan niet afschaffing van de wet. Bovendien was er sterke weerstand vanuit de praktijk, inzoverre zelfs dat een aantal onderzoeksrechters spontaan zijn ontslag aanbod; zij achtten de wet in de praktijk volledig ontoepasbaar en vonden dat de wetgever hen als zondebok aanwees voor de malaise in het strafrecht. Ook al staat dit niet met zoveel woorden in de Ministeriële Circulaire van 27 januari 1993 te lezen³, toch kan moeilijk worden ontkend dat de onderzoeksrechter in deze wet stiefmoederlijk werd behandeld.⁴ Nochtans was niemand echt gelukkig met de hervorming, want zelfs de Orde der Advocaten, die weinig reden tot klagen had met deze dadervriendelijke wet, be- treurde dat deze wet niet gepaard ging met een financiële toelage voor Justitie.⁵

* Met dank aan Prof. Chris VAN DEN WUNGAERT voor haar opmerkingen bij het nalezen van dit artikel.

** Wetenschappelijk medewerker Commissie Strafprocesrecht, Universiteit Antwerpen (U.I.A.).

1. Loi n° 93-2 du 4 janvier 1993 portant réforme de la procédure pénale, *J.O.*, 5 januari 1993, p. 215, en Loi n° 93-1013 du 24 août 1993 modifiant la loi n° 93-2 du 4 janvier 1993 portant réforme de la procédure pénale, *J.O.*, 25 augustus 1993, p. 1191.

2. PRADEL, J., 'Observations brèves sur une loi à refaire', *D.*, 1993, p. 39.

3. Circulaire du 27 janvier 1993 relative à la présentation de l'ensemble des dispositions de la loi du 4 janvier 1993, *J.O.*, 31 januari 1993, 1687, *D.*, 1993, 222.

4. DAVILLE, D.P., 'Plaidoyer pour le juge d'instruction', *G.P.*, 17 februari 1993, p. 3.

5. Confédération Nationale des Avocats, 'L'avocat et la garde à vue', *G.P.*, 19 maart 1993, p. 5.

Bovendien bood de wet een gans scala van uitgesponnen procedures en formaliteiten, waarvan een groot deel bovendien was voorgeschreven op straffe van nietigheid, zodat de door sommige auteurs geuite vrees voor paralysering van de strafprocedure niet onredelijk overkwam en achteraf ook bewaarheid werd.⁶

De Wet van 24 augustus 1993 die op 2 september 1993 in werking trad, moest in de eerste plaats deze storm van protest doen luwen, alsmede het gevoel van rechtsonzekerheid wegnemen dat bij de meeste strafrechtspractici was ontstaan. Deze bijdrage behandelt zowel de meest recente hervorming als die van 4 januari 1993 welke, voorzover zij niet door eerstgenoemde wet is gewijzigd, nog steeds van toepassing blijft. Enkel de meest relevante vernieuwingen worden uiteengezet, zonder een gedetailleerde analyse na te streven van deze wetten, waarvan de eerste niet minder dan 244 artikelen telt.

Een van de impulsen die de wetgever in beweging bracht en waaraan de eerste Wet van 4 januari 1993 ten dele schatplichtig is, is het *Rapport sur la mise en état des affaires pénales de la Commission Justice Pénale et Droits de l'Homme*.⁷ Deze Commissie onder het voorzitterschap van professor DELMAS-MARTY werd in augustus 1988 opgericht om een aantal voorstellen tot hervorming te doen, zonder echter een concreet wetsontwerp te moeten voorleggen. Het betrof hier eerder een soort *think tank* die de wetgever enkele oriëntatiepunten moest aanreiken voor verder wetgevend werk.

De Commissie DELMAS-MARTY stelde o.m. voor de functie van onderzoeksrechter af te schaffen en te vervangen door een 'rechter van het onderzoek' (daarvoor wordt de enigszins vage term *le juge* gebruikt).⁸ Deze laatste heeft geen onderzoeksbevoegdheden meer, maar oefent uitsluitend rechterlijke functies uit en waakt daarbij over de legaliteit van het vooronderzoek. De leiding van het vooronderzoek wordt geheel toevertrouwd aan het openbaar ministerie omdat het daarvoor het best georganiseerd is, over de meeste middelen beschikt en een goede omgang heeft met de gerechtelijke politie. Dit impliceert echter de afschaffing van het gerechtelijk onderzoek, zodat het parket het monopolie krijgt over het onderzoek. Deze radicale wijziging van het machtsevenwicht tussen onderzoeksrechter en parket wordt gecompenseerd met een versterking van de rechten van verdediging. De verdachte wordt als actieve partij in het vooronderzoek betrokken en krijgt daartoe een aantal nieuwe actiemogelijkheden.⁹ Zo kan de advocaat van de verdachte voor het openbaar ministerie getuigen à charge oproepen om er tijdens deze zitting vragen aan te stellen. De verdachte krijgt een permanent recht op inzage in het strafdossier en kan reeds contact hebben met zijn raadsman vanaf de arrestatie. Bovendien kan hij aan het openbaar ministerie alle nodige onderzoeksdaeden vragen, met een beroepsrecht bij 'de rechter' ingeval het parket weigert. Een andere waarborg voor de verdachte wordt geboden door 'de rechter' die machti-

6. RICARD, J.F., 'Les juges d'instructions seraient-ils des factieux partisans d'un immobilisme frileux', *G.P.*, 11 juni 1993, p. 3; LUC, J., 'Le projet Sapin de réforme de la procédure pénale', *G.P.*, 28 februari 1992, p. 5.

7. La Commission Justice Pénale et Droits de l'homme, *Rapport sur la mise en état des affaires pénales*, 1990, La documentation française, 1990, 122 p.; DELMAS-MARTY, M. (editor), *Procès pénal et droits de l'homme; vers une conscience européenne*, Parijs, P.U.F., 1992; WAQUET, P., 'Réflexions sur les rapports de la Commission Justice Pénale et Droits de l'Homme', *R.S.C.*, 1991, 518-522.

8. Rapport, 1990, p. 38.

9. Rapport, 1990, p. 33 tot 38.

ging verleent tot het verrichten van alle onderzoeksdaden die een aantasting zijn van de individuele rechten en vrijheden. Telkens wanneer het openbaar ministerie wil overgaan tot huiszoeking of telefoontap, met deze rechter geadieerd worden. Ten slotte controleert hij ook de regelmatigheid van het onderzoek telkens wanneer partijen voor hem nietigheden opwerpen.

De Wet van 4 januari 1993 is zeker geen loutere weerspiegeling van de voorstellen van de Commissie DELMAS-MARTY, maar toch zijn enkele onderdelen van deze wet er onmiskenbaar door geïnspireerd. Dit is het geval voor de nieuwe wetsbepalingen i.v.m. de rechten van verdediging, zoals het recht tijdens de arrestatie contact te hebben met een advocaat, de mogelijkheid voor verdachte en burgerlijke partij om tijdens het vooronderzoek aan de onderzoeksrechter onderzoeksdaden te vragen en voor de Kamer van Inbeschuldigingstelling nietigheden te kunnen opwerpen. Dit alles werd reeds voorgesteld in het rapport van de Commissie DELMAS-MARTY van 1990.¹⁰

De wetgever van 4 januari 1993 is echter niet zo ver gegaan als deze Commissie, daar hij de onderzoeksrechter niet heeft vervangen door 'de rechter van het onderzoek'. Nochtans werden de prerogatieven van de onderzoeksrechter in deze wet wel aanzienlijk beknot en kan ook hier een machtsverschuiving van de onderzoeksrechter naar het parket worden onderkend.

Zo werd bepaald dat de in verdenkingstelling ook kan uitgaan van het parket, waar dit vroeger tot de uitsluitende bevoegdheid van de onderzoeksrechter behoorde. Nog volgens deze wet zou de onderzoeksrechter niet langer de voorlopige hechtenis kunnen bevelen, maar moet hij daarvoor een collegiale kamer adiiëren die daarover zou beslissen. Geheel in de lijn van de voorstellen van de Commissie DELMAS-MARTY werden aldus een aantal bevoegdheden van de onderzoeksrechter overgeheveld, hetzij naar het parket, hetzij naar de nieuwe rechtbank die uitsluitend over de voorlopige hechtenis zou oordelen. De nieuwe Wet van 24 augustus 1993 heeft deze hervormingen echter wederom afgeschaft, terwijl andere bepalingen van de Wet van 4 januari 1993 wel werden behouden. Van de huidige stand van zaken wordt nu een overzicht gegeven.

2. Overzicht van de nieuwe wetgeving

2.1. DE VRIJHEIDSBEROVENDE MAATREGELEN

2.1.1. De garde à vue

De *garde à vue* is de politiedetentie tijdens het vooronderzoek, i.e. de situatie waarbij een getuige of een verdachte door de officier van gerechtelijke politie voor een periode van 24 uur van zijn vrijheid wordt beroofd met de bedoeling hem in het politiekantoor te ondervragen.¹¹ Op het einde van deze 24 uur kan de procureur de vrijheidsberoving met eenzelfde termijn verlengen als er jengens de gearresteer-

10. Rapport, 1990, p. 33.

11. PRADEL, J., *L'instruction préparatoire*, Parijs, Cujas, 1990, 587; PRADEL, J., 'France', in *Criminal procedure systems in the European Community*, VAN DEN WIJNGAERT, C. (ed.), London, Butterworths, 1993, 121.

de schuldaanwijzingen bestaan. In de nieuwe wetgeving wordt de positie van de verdachte in deze fase aanzienlijk verstrekt.

(i) Controle op de garde à vue

Artikel 41 CPP stelt voortaan dat de *procureur de la République* alle arrestaties controleert. Bij elke arrestatie moet de officier van gerechtelijke politie de procureur daarvan zo spoedig mogelijk verwittigen (art. 63 CPP). Volgens de Wet van 4 januari 1993 moest deze verwittiging zonder uitstel gebeuren, wat tot gevolg had dat deze verplichting in de meeste rechtbanken bij middel van telefax werd vervuld. Zo werd wel de letter, maar niet het doel van de wet nagekomen, omdat op deze wijze een effectieve controle door de procureur niet steeds mogelijk was.¹² De Wet van 24 augustus 1993 versoepelde daarom de procedure inzoverre dat de verwittiging voortaan slechts 'zo spoedig mogelijk' moet gebeuren, wat aan elke procureur de mogelijkheid laat om zelf te bepalen op welke wijze hij wenst geïnformeerd te worden. Bedoeling is dat de *procureur de la République* de procedure van kennisgeving zo organiseert, dat hij kan toetsen of de garanties die de nieuwe wet aan de gearresteerde biedt, in de praktijk ook effectief worden nagekomen. Bovendien biedt deze verwittiging hem de mogelijkheid om na te gaan of de feiten door de officier van gerechtelijke politie wel juist werden gekwalificeerd, daar deze kwalificatie de voorwaarden bepaalt waaronder het onderhoud tussen de gearresteerde en zijn advocaat kan plaatsvinden (zie hierna (ii), punt d).

(ii) Rechten van de gearresteerde

a. Elke aangehouden persoon wordt onmiddellijk door een officier van gerechtelijke politie of, onder controle van deze laatste, door een agent van gerechtelijke politie op de hoogte gebracht van zijn recht op contact met een advocaat, de bepalingen betreffende de duur van de arrestatie, zijn recht een familielid of een naaste te doen verwittigen, of een geneeskundig onderzoek te vragen (art. 63-1 CPP). De vroegere verplichting dit alles mee te delen in een taal die de aangehouden persoon begrijpt, werd in de Wet van 24 augustus weggelaten omdat deze regel reeds zou voortvloeien uit het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens.¹³ De ware reden was waarschijnlijk dat het in de praktijk niet altijd haalbaar bleek om 's nachts in een politiekantoor op het platteland onmiddellijk een (b.v.) Chinese of Russische tolk te vinden die de gearresteerde kon inlichten.¹⁴

b. De aangehouden persoon heeft het recht telefonisch een persoon met wie hij gewoonlijk samenleeft, één van zijn ouders, één van zijn broers of zusters, of zijn werkgever te doen verwittigen van zijn arrestatie (art. 63-2 CPP). Deze omschrij-

12. Circulaire du 24 août 1993 relative à la loi n° 93-1013 modifiant la loi n° 93-2 du 4 janvier 1993 portant réforme de la procédure pénale, *J.O.*, 25 augustus 1993, p. 12000, *D.*, 1993, p. 474.

13. Principales recommandations du groupe de travail sur les modifications susceptibles d'être apportées aux textes résultant de la loi du 4 janvier 1993 portant réforme de la procédure pénale, *G.P.*, 12 mei 1993, 26.

14. TURCEY, V., 'La loi du 4 janvier 1993 portant réforme de la procédure pénale ou le pavé de l'ours', *G.P.*, 28 maart 1993, 2.

ving is ruimer dan die van de Wet van 4 januari 1993, waar enkel gewag werd gemaakt van een familielid. Bedoeling van de nieuwe bepaling is inderdaad die persoon te verwittigen die zich als eerste over de afwezigheid van de gearresteerde ongerust zou kunnen maken.¹⁵ Volgens de Circulaire van 27 januari 1993 die de magistratuur over de nieuwe wet moet voorlichten, worden de belangen van het onderzoek hierbij voldoende gewaarborgd en bestaat er geen risico dat de gearresteerde op deze wijze andere medeplichtigen zal waarschuwen.¹⁶ De gearresteerde heeft immers zelf geen rechtstreeks contact met de verwittigde persoon, omdat de verwittiging door de politie gebeurt. Bovendien kan de officier van gerechtelijke politie dit om redenen van het onderzoek weigeren, in welk geval hij de procureur moet verwittigen die hierover zal beslissen (art. 63-2 CPP). Deze laatste zal de verwittiging bijvoorbeeld kunnen weigeren als er gevaar bestaat dat medeplichtigen zouden worden getipt over de aan de gang zijnde opsporingen van de politie.¹⁷

Deze tekst roept nochtans een aantal vragen op, waarvoor de wetgever zelf geen pasklaar antwoord voorhanden heeft.¹⁸ Men kan zich bijvoorbeeld afvragen hoe de O.G.P. kan nagaan of de persoon aan de andere kant van de lijn inderdaad één van de personen is die de wet opsomt en geen medeplichtige, hoeveel maal de familie moet opgebeld worden wanneer niet wordt opgenomen en of de verwittiging ook op een andere manier mag of moet geschieden als het familielid geen telefoontoestel heeft.

c. Elke gearresteerde persoon kan op zijn verzoek, op verzoek van een familielid, of bij beslissing van de procureur aan een medisch onderzoek worden onderworpen (63-3 CPP). In tegenstelling tot de Wet van 4 januari 1993 die de gearresteerde persoon toeliet een geneesheer te kiezen uit een lijst die door de procureur wordt aangelegd, wordt deze krachtens de Wet van 24 augustus 1993 door de procureur zelf of door de officier van gerechtelijke politie aangeduid. De korte ervaringen met de toepassing van eerstgenoemde wet leerden immers dat het aanleggen van zo'n lijst moeilijkheden gaf, vermits geneesheren die hadden toegestemd op de lijst te figureren meestal niet beschikbaar waren als zij hun taak moesten verrichten.¹⁹ Dit artikel zal echter niet toepasselijk zijn voor drugsmisdrijven en misdrijven gepleegd door minderjarigen jonger dan zestien, waarvoor bijzondere regels gelden.

d. De structureel meest ingrijpende hervorming is alleszins de introductie van de advocaat in de loop van de arrestatie. Na het verstrijken van een periode van twintig uur sedert het begin van zijn arrestatie, kan de aangehouden persoon een onderhoud vragen met een advocaat (art. 63-4 CPP). De advocaat zal, vooraleer het onderhoud plaatsvindt, door de officier van gerechtelijke politie ingelicht worden over de aard van het misdrijf waarop het onderzoek betrekking heeft. Dit op het

15. Circulaire van 24 augustus 1993, *D.*, 1993, 474.

16. Circulaire du 27 janvier relative à la présentation de l'ensemble des dispositions de la loi du 4 janvier 1993, *J.O.*, 31 januari 1993, 1687, *D.*, 1993, 222.

17. TURCEY, V., *o.c.*, 3.

18. LUC, J., 'De la présomption d'innocence à la présomption de charges ou l'étrange réforme de procédure pénale de maître Vauzelle', *G.P.*, 14 maart 1993, 2.

19. Circulaire van 24 augustus 1993, *D.*, 1993, 475.

Angelsaksische recht geïnspireerde principe wordt wel enigszins gemilderd door de voorgeschreven modaliteiten waaronder dit gesprek slechts kan plaatsvinden. Vooreerst kan het onderhoud pas twintig uur na het begin van de arrestatie plaatsvinden. Het contact met de advocaat mag niet langer dan dertig minuten duren en deze mag daarvan tijdens de duur van de aanhouding aan niemand melding maken. Ten slotte wordt uitzondering gemaakt voor aanhoudingen die verband houden met valsmunterij (art. 265 en 266 C.P.), souteneurschap of afpersing (art. 334-I tot 335 en 400 C.P.), en georganiseerde misdaad (art. 257-3, 384 en 435 C.P.) waar de aanwezigheid van de advocaat pas wordt toegelaten na het verstrijken van zesendertig uur na de arrestatie. Als deze uitzonderlijke regeling wordt toegepast, zal de officier van gerechtelijke politie daarvan melding moeten doen aan de procureur, opdat deze laatste de kwalificatie van de feiten kan controleren.

Voordien kon de verdachte pas van de bijstand van een advocaat genieten tijdens de ondervraging door de onderzoeksrechter. Reeds in 1897 werd door de Wet CONSTANS een bijstandsrecht geïntroduceerd n.a.v. de verschijning van de verdachte voor de onderzoeksrechter, en dit onder meer uit angst voor misbruiken in het kabinet van de *juge seul*. Voortaan zal de raadsman dus ook toegang krijgen tot het politiekantoor waar de gearresteerde wordt ondergebracht en eventueel wordt verhoord. Dat dit in de praktijk verregaande complicaties zal hebben behoeft geen betoog. Vooral de Orde der Advocaten wacht een immense taak met het organiseren van een permanente beurtrol, daar de advocaten zelfs in het holst van de nacht ter beschikking zullen moeten zijn om bijstand te verlenen. Vermoedelijk zullen daarmee in de eerste plaats jonge advocaten worden belast, en de advocatuur verweet de wetgever dan ook de verantwoordelijkheid voor het welslagen van deze hervorming enkel en alleen bij de balie te leggen zonder zelf tot een financiële tegenprestatie bereid te zijn.²⁰ Deze financiële toelage is nochtans essentieel indien ook minvermogenden en kansarmen van een ambtshalve aangeduide advocaat zouden kunnen genieten, zoniet dreigt men in een ongelijk systeem te verzeilen waar enkel de meest gefortuneerden (denk hierbij aan de georganiseerde misdaad) adequate bijstand krijgen.²¹ Bij de recente hervorming van 24 augustus 1993 heeft men voor dit argument begrip getoond, want artikel 47 voegt aan de Wet van 10 juli 1991 betreffende de rechtsbijstand een nieuw artikel toe waarin de bezoldiging van deze ambtshalve opgeroepen advocaten wordt geregeld. Een decreet van de *Conseil d'Etat* zal de verdere modaliteiten bepalen volgens welke de dotaties jaarlijks onder de verschillende balies zullen worden verdeeld.²²

Hoewel de wet voorschrijft dat het gesprek tussen raadsman en verdachte volstrekt confidentieel is, stelt men een ernstig gebrek vast aan beschikbare lokalen waar het kan doorgang vinden. Met het oog op een efficiënte bijstandsregeling is er nu al noodzaak aan een centralisering van de verschillende huizen van arrest, opdat een permanente beurtrol zou kunnen georganiseerd worden.

De aanwezigheid van de advocaat is noodzakelijk omdat de behandeling tijdens de aanhouding moet gecontroleerd worden en omdat deze fase van het vooronder-

20. Zie in dit verband o.m. CHARRIER, J.L., 'Permanence pendant la garde à vue et convention européenne des droits de l'homme', *G.P.*, 31 maart 1993, 2; Ordre des avocats au barreau de Paris, 'Garde à vue', *G.P.*, 28 februari 1993, 28.

21. TURCEY, V., *o.c.*, 4; PRADEL, J., *o.c.*, 1.

22. Circulaire van 24 augustus 1993, *D.*, 1993, 475.

zoek veel risico's met zich brengt. Dat dit gevaar voor misbruiken tijdens de arrestatie of het politieverhoor geen waanvoorstelling is van een of andere mensenrechtenorganisatie, wordt bewezen door de recente 'veroordeling' van Frankrijk in de zaak Tomasi voor het Europees Hof voor de Rechten van de Mens.²³ Het Hof stelde een schending vast van artikel 3 E.V.R.M. dat folteringen en onmenselijke of vernederende behandelingen verbiedt, omdat uit het verslag van het geneeskundig onderzoek dat volledig onafhankelijk werd voltrokken, was gebleken dat de betrokkene in een politiekantoor van Bastia verschillende zware slagen waren toegebracht. 'The requirements of the investigation and the undeniable difficulties inherent in the fight against crime, particularly with regard to terrorism, cannot result in limits being placed on the protection to be afforded in respect of the physical integrity of individuals'.²⁴

PRADEL schijnt minder vertrouwen in de balie te hebben, want hij vreest collusie tussen de advocaat en medeplichtigen van de gearresteerde die door eerstgenoemde kunnen verwittigd worden.²⁵ Deze vrees lijkt op het eerste gezicht niet gegrond, vermits artikel 63-4 CPP de advocaat verplicht tot geheimhouding van dit gesprek tijdens de duur van de arrestatie. Wel moet worden toegegeven dat de wet bij deze verplichting geen enkele sanctie voorziet, terwijl de meeste andere formaliteiten (vooral deze in het voordeel van de verdachte) wel gesanctioneerd worden, doordat zij op straffe van nietigheid zijn voorgeschreven²⁶ (zie echter *infra*, (iii)). Bovendien vindt PRADEL dat de vergelijking met de Angelsaksische landen, waar men de inspiratie is gaan zoeken, niet opgaat omdat in deze landen het optreden van de politie niet door een met het openbaar ministerie vergelijkbaar instituut wordt gecontroleerd, zodat een noodzakelijk tegengewicht moet worden geboden door de verdachte tijdens het politieverhoor te laten bijstaan door een raadsman. In Frankrijk zou deze correctie overbodig zijn omdat het vooronderzoek steeds onder de leiding en het toezicht van een magistraat (onderzoeksrechter of procureur) staat en er in deze fase dan ook minder gevaar voor misbruiken zou zijn.²⁷

(iii) Nietigheden bij de arrestatie

De algemene voorwaarden voor de *garde à vue*, de modaliteiten en de verlenging ervan, alsook de verplichte mededeling aan de gearresteerde persoon van zijn rechten en de melding daarvan in het proces-verbaal zijn verplichtingen waarvan de niet-naleving door de Wet van 4 januari 1993 werd gesanctioneerd met een formele nietigheid (oud art. 171 CPP). Daar het een formele nietigheid betrof, moest zelfs niet worden aangetoond dat de rechten van de verdediging geschonden waren. Daardoor konden de nieuwe individuele rechten tijdens de aanhouding geen dode letter blijven, in tegenstelling tot de vroegere rechtspraak van het Franse Hof

23. Europees Hof voor de Rechten van de Mens, 27 augustus 1992, *Publ. E.C.H.R.*, Serie A, vol. 241-A, Tomasi v. Frankrijk.

24. Europees Hof voor de Rechten van de Mens, *o.c.*, paragraaf 115.

25. PRADEL, J., 'Observations brèves sur une loi à refaire', *D.*, 1993, 39.

26. LUC, J., 'De la présomption d'innocence à la présomption de charges ou l'étrange réforme de procédure pénale de maître Vauzelle', *G.P.*, 14 maart 1993, 8.

27. PRADEL, J., 'Observations brèves sur une loi à refaire', *D.*, 1993, 39; zie in dezelfde zin TURCEY, V., *o.c.*, p. 8.

van Cassatie dat systematisch weigerde de niet-naleving van de bepalingen inzake de arrestatie met nietigheid te sanctioneren, behalve wanneer kon worden aangetoond dat de waarheidsvinding daardoor ernstig in het gedrang was gekomen.²⁸

De meest recente hervorming schaft deze voornoemde bepaling af, zodat er inzake de arrestatie enkel nog substantiële nietigheden mogelijk zijn, wat impliceert dat de verdachte moet kunnen aantonen dat zijn rechten van verdediging zijn geschaad.

2.1.2. De voorlopige hechtenis (*la détention provisoire*)

Kenmerkend voor de onzekerheid waarvan de Franse wetgever de laatste jaren in het strafprocesrecht getuigt, is de opeenvolging van wetswijzigingen inzake de voorlopige hechtenis waarvan er sinds 1970 niet minder dan tien zijn geweest.²⁹ Daarvan zijn te vermelden de Wetten van respectievelijk 30 december 1985 en 30 december 1987 die beide al weer werden afgeschaft alvorens zij in werking konden treden. Beide wetten bedeeden de beslissingsmacht over de voorlopige hechtenis toe aan een collegiale kamer. De Wet van 4 januari 1993 ging in dezelfde lijn verder, vermits niet langer de onderzoeksrechter maar de *Chambre d'examen des mises en détention* de voorlopige hechtenis van een persoon moest bevelen (oud art. 137-1 CPP). Deze kamer werd samengesteld uit een voorzitter en twee bijzitters waarvan de Circulaire van 27 januari 1993 preciseerde dat deze laatsten leken-rechters moesten zijn, wat uit de wettekst zelf niet was af te leiden.³⁰ Omdat men enige moeilijkheden voorzag op organisatorisch vlak, vooral dan m.b.t. de samenstelling van dit orgaan en de recrutering van de leden, zou het systeem pas vanaf 1 januari 1994 in werking treden. Tot dan werd in een overgangsregeling voorzien, waarbij de onderzoeksrechter de *Président du Tribunal de Grande Instance* of een door deze laatste gedelegeerde rechter moet adiëren, telkens wanneer hij iemand in voorlopige hechtenis wil plaatsen of deze hechtenis wil verlengen. Deze doet uitspraak na een contradictoir debat, waarbij hij ook de onderzoeksrechter kan horen (oud art. 59 en 236 CPP).

Volgens sommigen wees deze voorgenomen hervorming op een wantrouwen van de wetgever tegen de ongebreidelde macht van de onderzoeksrechter.³¹ In de Circulaire wordt inderdaad verdedigd dat de individuele vrijheden meer gewaarborgd worden als de onderzoeksrechter geen uitspraak meer zou doen over deze vrijheidsberoving.³² Deze *juge seul* beslist over eer en vrijheid van vervolgte personen en de huidige samenleving zou niet langer accepteren dat zulke verregaande prerogatieven in handen van één en dezelfde persoon worden verenigd. Een en ander houdt ook verband met de overbevolking van de gevangenen wat gedeeltelijk wordt verweten aan de onderzoeksrechters die al te lichtzinnig met de voorlopige hechtenis zouden omspringen. Betwijfeld kan worden of dit nieuw collegiaal

28. Cass., 7 mei 1987, *S.J.*, 25 november 1987, p. 368.

29. DAVILLE, D., 'Plaidoyer pour le juge d'instruction', *G.P.*, 17 en 18 februari 1993, 2.

30. Circulaire du 27 janvier 1993 relative à la présentation de l'ensemble des dispositions de la loi du 4 janvier 1993, *J.O.*, 31 januari 1993, 1689.

31. LUC, J., 'Le projet Sapin de réforme de la procédure pénale ou de l'inculpé à l'encausé', *G.P.*, 28 en 29 februari 1992, p. 2; DAVILLE, D.P., *o.c.*, p. 2.

32. Circulaire van 27 januari 1993, *o.c.*, 1687.

samengesteld orgaan voor de verdachte wel meer garanties biedt dan de onderzoeksrechter, want uiteindelijk is deze laatste de enige die werkelijk met het straf-dossier en de persoonlijkheid van de verdachte vertrouwd is.³³ Deze collegialiteit is dikwijls niet meer dan een façade, want als werklast en tijdsdruk verhogen zal de beslissing van deze kamer wellicht grotendeels beïnvloed worden door het advies van de onderzoeksrechter die meer inzicht heeft in de feitelijke toedracht en de draagwijdte van de specifieke zaak dan de collegiale kamer zelf.

Mede onder invloed van deze kritiek, alsook omwille van de organisatorische problemen bij de rechtbanken (onderbemanning) schaft de Wet van 24 augustus 1993 voornoemd systeem volledig af. De onderzoeksrechter (en hij alleen) krijgt opnieuw de bevoegdheid om over de opportuniteit van de voorlopige hechtenis te beslissen.

Ondanks het teruggrijpen naar de regeling van vóór de Wet van 4 januari 1993, wou de wetgever toch ook tegemoetkomen aan de eisen van de verdediging door bij de voorlopige hechtenis nieuwe garanties voor de verdachte te voorzien. In de eerste plaats zal de onderzoeksrechter die de vordering van het parket tot voorlopige hechtenis niet volgt, zijn weigering niet langer moeten motiveren (art. 137). Daardoor wordt afgeweken van de bestaande algemene regel van artikel 82 CPP, volgens hetwelk de onderzoeksrechter bij strijdig bevel binnen de vijf dagen na de vorderingen van het parket een gemotiveerde beslissing van zijn weigering moet meedelen. Volgens de Circulaire van 24 augustus 1993 is deze nieuwe bepaling het logische gevolg van het principe dat de vrijheid van de verdachte de regel is, en de voorlopige hechtenis de uitzondering, zodat enkel deze laatste beslissing moet gemotiveerd worden.³⁴ In de tweede plaats wordt het zogenaamde *référé-liberté* geïntroduceerd (artikel 187-1). Wanneer de verdachte beroep aantekent tegen de voorlopige hechtenis, kan hij de voorzitter van de Kamer van Inbeschuldigingstelling vragen aan dit beroep een schorsende werking toe te kennen t.a.v. het aanhoudingsbevel. De voorzitter doet hierover binnen drie dagen na het onderzoek uitspraak. Als hij het verzoek inwilligt, zal de verdachte in vrijheid worden gesteld in afwachting van de eigenlijke uitspraak van de Kamer van Inbeschuldigingstelling over de voorlopige hechtenis. Er wordt dus een onderscheid gemaakt tussen de beslissing van de voorzitter van de Kamer van Inbeschuldigingstelling over de voorlopige schorsing van het aanhoudingsbevel en de latere beslissing over de voorlopige hechtenis van de Kamer van Inbeschuldigingstelling zelf.

2.2. DE 'MISE EN EXAMEN'

2.2.1. Het regime van de Wet van 4 januari 1993

Een van de meest omstreden onderdelen van de Wet van 4 januari 1993 was de procedure van de *mise en examen*, d.w.z. de kennisgeving aan de betrokkene van het feit dat tegen hem een gerechtelijk onderzoek is gevorderd. Hiermee wou de wetgever een oplossing bieden voor de al lang betwiste procedure van in verdenkingstelling of *inculpation* die door deze wet werd afgeschaft. Kernbepaling was artikel 80-1 CPP: 'Le réquisitoire est pris contre personne dénommée ou non dé-

33. DAVILLE, D., o.c., 2.

34. Circulaire van 24 augustus 1993, D., 1993, 478.

nommée. Il est pris contre personne dénommée lorsqu'il existe à l'encontre d'une personne des indices graves et concordants laissant présumer qu'elle a participé aux faits dont le juge d'instruction est saisi; dans ce cas, le procureur de la République donne connaissance à la personne de ses réquisitions et l'avise qu'elle a le droit d'être assistée d'un avocat de son choix (...). Toute personne nommément visée par un réquisitoire du procureur de la République est mise en examen devant le juge d'instruction et ne peut être entendue comme témoin'. Eenzelfde regeling was voorzien wanneer de *mise en examen* in de loop van het gerechtelijk onderzoek plaatsvindt, met dit verschil dat de kennisgeving in dat geval uitging van de onderzoeksrechter zelf en hij de procureur daarvan moest verwittigen (art. 80-2 CPP). Ten slotte werd in artikel 104 CPP bepaald dat elke persoon die in een klacht met burgerlijke partijstelling met naam wordt genoemd, kan vragen dat de bepalingen die van toepassing zijn op de 'personnes mises en examen' ook voor hem zouden gelden.

Sommige auteurs beweren dat de wetgever gewoon het oude systeem heeft behouden en zich heeft beperkt tot het vervangen van de pejoratief klinkende term *inculpation* door het meer neutrale *mise en examen*, m.a.w. dat het hier zou gaan om oude wijn in nieuwe zakken.³⁵ Daarvoor zijn de verschillen met de vorige regeling m.i. echter te groot. Door deze nieuwe procedure worden de prerogatieven van de onderzoeksrechter immers nog meer beknot, terwijl het parket aan macht wint. De vroegere inverdenkingstelling moest steeds door de onderzoeksrechter geschieden en dit bij de eerste ondervraging. De *mise en examen* zal, behoudens wanneer zij plaatsvindt tijdens het gerechtelijk onderzoek, voortaan uitgaan van het parket en niet langer van de onderzoeksrechter, die vroeger wel het monopolie had over de inverdenkingstelling. Een ander verschil met de vroegere regeling is dat de *personne mise en examen* onmiddellijk op de hoogte moet worden gebracht van de redenen waarom hij in verdenking is gesteld en van zijn recht op bijstand van een advocaat. Zoals gezegd gaat deze mededeling uit ofwel van de procureur, ofwel van de onderzoeksrechter in de loop van het gerechtelijk onderzoek. Dit gebeurt mondeling, tenzij de persoon niet werd aangehouden en zijn woonplaats bekend is, in welk geval hij verwittigd zal worden met een aangetekende brief (art. 80-1 laatste alinea). Vooral deze laatste hypothese, waarbij de persoon die verwittigd moet worden niet is aangehouden, zou een hinderpaal kunnen zijn voor het onderzoek en zou de efficiëntie van sommige onderzoeksdaan zoals huiszoeking, telefoontap of arrestatie ernstig in het gedrang kunnen brengen.³⁶ Zo zal bijvoorbeeld een huiszoeking naar drugs waarschijnlijk weinig bewijzen opleveren wanneer men verplicht is de nog niet aangehouden persoon voorafgaandelijk bij aangetekende brief te verwittigen van zijn inverdenkingstelling. De in vrijheid gelaten persoon wordt inderdaad impliciet verwittigd van nakende onderzoeksdaan en heeft alle tijd om andere nog niet-geïdentificeerde medeplichtigen te verwittigen of bewijsstukken te laten verdwijnen. Dit zou zelfs kunnen leiden tot een averechts effect ten aanzien van de verdachte, indien de gerechtelijke politie hem toch zou aanhouden, met de bedoeling deze voor het onderzoek nadelige consequenties te vermijden.

35. TURCEY, V., o.c., 5.

36. TURCEY, V., o.c., 5; PRADEL, J., o.c., 40; LUC, J., 'Le projet Sapin de réforme de la procédure pénale ou de l'inculpé à l'encausé', G.P., 28 en 29 februari 1992, 5.

Zoals reeds gesteld, was de voornaamste aanleiding tot deze nieuwe procedure de negatieve ervaring met de vroegere procedure van de *inculpation*. Daarbij gold het inzagerecht slechts voor diegenen die door de onderzoeksrechter formeel in staat van beschuldiging waren gesteld (*les inculpés*). Zolang de betrokkene niet het statuut van verdachte kreeg, week zijn rechtspositie in beginsel niet af van die van een gewone getuige die geen inzage had in het dossier. Dit leidde tot een aantal wantoestanden, waarbij de rechten van verdediging eerder werden geschonden dan versterkt. De Code de procédure pénale liet immers de ruimte om de verdachte eerst in een betrekkelijk laat stadium als *inculpé* aan te wijzen, wat in de praktijk dan ook geregeld voorkwam (de zogenaamde *inculpation tardive*). Zo konden de gerechtelijke autoriteiten op een eenvoudige wijze de rechten van verdediging omzeilen door de inverdenkingstelling langer uit te stellen dan nodig was.

Een andere reden voor de introductie van dit complexe systeem is terug te vinden in de Ministeriële Circulaire waarin de belangrijkste bepalingen van de wet worden verduidelijkt. De regeling van de *mise en examen* wordt er behandeld onder de titel: *Le renforcement de la présomption d'innocence*. Zowel de gevoelsge-ladenheid van het woord, als de negatieve connotaties die het bij de publieke opi-nie opriep, maakten dat de *inculpation* door de wetgever als een inbreuk op het vermoeden van onschuld werd aangezien: 'Or l'inculpation est devenue aux yeux de l'opinion publique un préjugement de culpabilité'.³⁷ Jean LUC spreekt in dit verband over: 'le lynchage médiatique des inculpés'.³⁸ De onderzoeksrechters zou-den al te lichtzinnig zijn omgesprongen met de inverdenkingstelling die de waar-digheid van eerbiedwaardige burgers ernstig kon schaden, vooral als deze achteraf buiten vervolging werden gesteld.

2.2.2. Het regime van de Wet van 24 augustus 1993

Sedert zijn inwerkingtreding heeft het mechanisme van de *mise en examen* zowel in de rechtspraak als in de literatuur heel wat opschudding veroorzaakt.³⁹ De nieuwe taak die het parket met de inbeschuldigingstelling kreeg toebedeeld, leidde tot onverantwoorde vertragingen zonder dat de verdachte er enig voordeel bij had. Ook het principe van de *saisine 'in rem'* werd op de helling geplaatst, daar de onderzoeksrechter telkens verplicht was de procureur in te lichten wanneer hij een persoon in de loop van het gerechtelijk onderzoek in beschuldiging wou stellen. De Wet van 24 augustus 1993 schaft de nieuwe procedure van de *mise en examen* vrijwel volledig af en herstelt de oude regeling van voor de hervorming. Ironisch genoeg wordt de nieuwe terminologie – *mise en examen* in plaats van *inculpation* – behouden. Artikel 80-1 CPP bepaalt dat elke persoon tegen wie aanwijzingen bestaan die doen vermoeden dat hij heeft deelgenomen, als dader of medeplichtige, aan feiten waarvoor de onderzoeksrechter gevat is, door deze laatste in beschuldiging kan worden gesteld. De onderzoeksrechter, en hij alleen, krijgt opnieuw de bevoegdheid om het tijdstip te bepalen waarop iemand in beschuldiging moet worden gesteld. De wet schrijft alleen de minimumgrens voor van wanneer iemand in

37. Circulaire, o.c., 1690.

38. LUC, J., 'De la présomption d'innocence à la présomption de charges ou l'étrange réforme de procédure pénale de maître Vauzelle', *G.P.*, 14 maart 1993, 3.

39. Circulaire van 24 augustus 1993, *D.*, 1993, 475.

beschuldiging kan worden gesteld. Ook de verplichting van de onderzoeksrechter om de *procureur de la République* van de inbeschuldigingstelling te verwittigen, wordt afgeschaft. Net zoals bij het bepalen van het tijdstip van de inbeschuldigingstelling beschikt de onderzoeksrechter over een ruime appreciatiebevoegdheid bij het kiezen van de wijze waarop dit zal gebeuren. Artikel 80-1, 3e alinea CPP voorziet daarvoor in een aantal mogelijkheden. Indien de verblijfplaats van de betrokkene bekend is, kan dit geschieden met een aangetekende brief. Daarin wordt niet alleen kennis gegeven van de feiten waarvoor hij in beschuldiging wordt gesteld en van de juridische kwalificatie van deze feiten, maar ook van zijn recht op bijstand van een advocaat. Andere mogelijkheden zijn de inbeschuldigingstelling naar aanleiding van het eerste verhoor door de onderzoeksrechter of bij de aflevering van het aanhoudingsbevel. Een nieuwigheid ten slotte is de mogelijkheid voor de onderzoeksrechter om de betrokkene van zijn inbeschuldigingstelling te doen verwittigen door een officier van gerechtelijke politie, die daarvan een proces-verbaal opstelt en het laat ondertekenen door de betrokkene die er een kopie van ontvangt. Volgens de Circulaire is deze laatste procedure vooral bedoeld voor rogatoire commissies, zodat kan worden vermeden dat de betrokkene steeds door de opsporingsdiensten voor de onderzoeksrechter moet worden gebracht.⁴⁰ Welk ook de vorm is waarin de *mise en examen* plaatsvindt, steeds zal de betrokkene op de hoogte worden gebracht van de feiten waarvoor hij wordt vervolgd, van de juridische kwalificatie ervan en van zijn recht op bijstand van een advocaat naar zijn keuze.

2.3. GROTERE GELIJKHEID TUSSEN DE BIJ HET STRAFPROCES BETROKKEN PARTIJEN

Naast de reeds vermelde waarborgen bij vrijheidsberovende maatregelen biedt de wet een arsenaal van nieuwe actiemogelijkheden voor verdachte en burgerlijke partij.

2.3.1. Bij de ondervraging door de onderzoeksrechter

Hier geldt al sinds de Wet CONSTANS van 1897 een recht op bijstand van een advocaat tijdens het verhoor en de mogelijkheid voor deze laatste om het dossier in te zien. De nieuwe wet wijzigt enkel de termijnen in het voordeel van de verdediging: de advocaat moet vijf dagen (vroeger slechts twee dagen) voor elke ondervraging worden opgeroepen en het dossier wordt hem vier dagen (vroeger slechts twee dagen) voor elke ondervraging ter beschikking gesteld (art. 114 CPP). Dit inzage-recht naar aanleiding van de ondervraging door de onderzoeksrechter wordt aan geen enkele beperking onderworpen. Wel volstrekt nieuw is dat de partijen na de eerste verschijning voor de onderzoeksrechter op elk moment inzage van het dossier kunnen krijgen, voor zover dit althans verenigbaar is met de vlotte werking van het onderzoekskabinet (art. 114 CPP). Uit de Circulaire van 24 augustus 1993 blijkt dat deze laatstgenoemde beperking gerechtvaardigd was daar de inzage dan zelfs kan plaatsvinden zonder dat dit met enige ondervraging gepaard gaat.⁴¹ Deze

40. Circulaire van 24 augustus 1993, D., 1993, 476.

41. Circulaire van 24 augustus 1993, D., 1993, 478.

bepierking moet de onderzoeksrechter toelaten in bijzondere omstandigheden het dossier tijdelijk bij zich te houden, bijvoorbeeld wanneer hij enkele hoogdringende onderzoeksdaaden wil (laten) stellen. Deze bepaling zal moeten toegepast worden overeenkomstig de vertrouwensrelatie tussen de balie en de onderzoeksrechters.

Eigenlijk kan de verdediging zelf onrechtstreeks bepalen wanneer zij van deze inzage wenst te genieten want artikel 116-1 CPP geeft aan de *personne mise en examen* het recht om binnen de vijftien dagen na het indienen van een verzoekschrift een eerste verschijning voor de onderzoeksrechter te maken.

2.3.2. Mogelijkheid om bijkomende onderzoeksmaatregelen te vragen

Voortaan krijgen de partijen (*la personne mise en examen* en de burgerlijke partij) het recht om bij wijze van schriftelijk en gemotiveerd verzoekschrift aan de onderzoeksrechter een aantal in de wet opgesomde onderzoekshandelingen te vragen. Het betreft hier het verzoek om over te gaan tot een getuigenverhoor of een confrontatie, om een afstapping ter plaatse te doen, om een partij te verplichten tot overlegging van een stuk dat dienstig kan zijn voor het onderzoek, of om zelf door de onderzoeksrechter ondervraagd te worden (art. 82-1 CPP).

Uit de Ministeriële Circulaire blijkt dat het hier om een limitatieve lijst gaat, zodat de partijen bijvoorbeeld geen huiszoeking of telefoontap kunnen vragen.⁴² De partijen hadden voordien al het recht om een expertise te vragen (art. 156 CPP).

Als de onderzoeksrechter het verzoek weigert, moet hij daarop binnen de maand na ontvangst van het verzoekschrift antwoorden met een gemotiveerde beschikking, zoniet kan de verzoeker de voorzitter van de Kamer van Inbeschuldigingstelling vatten (art. 81 CPP). Deze laatste oefent een soort van filterfunctie uit vermits hij binnen acht dagen kan beslissen dat er geen reden is de Kamer van Inbeschuldigingstelling te vatten en er tegen deze beslissing ook geen beroep mogelijk is (art. 186-1 CPP). Als de voorzitter het beroep niet afwijst, draagt hij het dossier over aan de Procureur-Generaal, zodat deze de nodige vorderingen kan nemen. De Kamer van Inbeschuldigingstelling doet uitspraak binnen een termijn van twee maanden sedert de overdracht van het dossier aan de Procureur-Generaal (art. 194 CPP).

2.3.3. Andere rechten

Voorts worden op verschillende plaatsen in de wet aan de partijen nieuwe rechten toegekend waarmee zij op het onderzoek een daadwerkelijke invloed kunnen uitoefenen en zelfs gedeeltelijk mee het ritme van het vooronderzoek kunnen bepalen. Deze rechten worden daarom hierna gegroepeerd en bondig geschetst.

1. Zoals reeds werd aangestipt kan de verdediging eigenlijk zelf bepalen wanneer zij inzage in het dossier zal krijgen, daar artikel 116-1 CPP aan de *personne mise en examen* het recht geeft om binnen vijftien dagen na het indienen van zijn verzoekschrift een eerste keer voor de onderzoeksrechter te verschijnen. De verdachte kan dus zelf mee de agenda van de onderzoeksrechter bepalen.

42. Circulaire du 27 janvier 1993 relative à la présentation de l'ensemble des dispositions de la loi du 4 janvier 1993, *J.O.*, 31 januari 1993, 1687.

2. Verzoek tot afsluiting van onderzoek na 1 jaar (art. 175-1 CPP). De partijen kunnen de onderzoeksrechter vragen om een beslissing te vellen over de regeling van de procedure en dit ten vroegste een jaar na de eerste verschijning van de *personne mise en examen* of de burgerlijke partijstelling. De onderzoeksrechter moet binnen de maand na de indiening van het verzoekschrift bij gemotiveerde beschikking meedelen of hij het onderzoek wenst verder te zetten, dan wel of hij de verwijzing naar het vonnisgerecht of de buitenvervolginstelling zal bevelen. Als er binnen deze maand geen beslissing is genomen, kunnen de partijen de zaak bij de Kamer van Inbeschuldigingstelling aanhangig maken, die hierover binnen twintig dagen uitspraak doet.

3. Als er vier maanden zijn verstreken sinds zijn laatste verschijning voor de onderzoeksrechter, moet de *personne mise en examen* die daartoe een verzoek doet binnen de dertig dagen na het indienen van zijn verzoekschrift ondervraagd worden (art. 82-1 CPP).

4. Betwisting van burgerlijke partijstelling: elke burgerlijke partijstelling kan door de partijen betwist worden binnen tien dagen vanaf het ogenblik waarop deze aan hen werd betekend. De onderzoeksrechter moet over deze betwisting binnen vijf dagen na de overdracht van het dossier aan de *procureur de la République* een met redenen omklede uitspraak doen waartegen bij de Kamer van Inbeschuldigingstelling beroep kan worden ingesteld (art. 87 CPP).

2.4. DE NIETIGHEDEN

In de Wet van 4 januari werden twee soorten nietigheden onderscheiden: *les nullités substantielles*, ook wel *nullités textuelles* geheten, en *les nullités formelles*. De substantiële nietigheden konden enkel worden ingeroepen indien de niet-naleving van een substantiële vormvereiste de belangen van de verzoeker had geschaad. De formele of tekstuele nietigheden sanctioneerden de miskennis van een aantal wetsebepalingen die limitatief werden opgesomd, zonder dat daarvoor geschade belangen moesten worden bewezen. De lijst van artikelen waarvan de niet-nakoming met deze laatste nietigheid werd gesanctioneerd, was niet gering: artikelen 18 en 21-1 CPP (territoriale bevoegdheid van politieambtenaren en officieren van gerechtelijke politie); artikel 51 en 52 CPP (saisine en territoriale bevoegdheid van de onderzoeksrechter); artikel 53 CPP (kwalificering van het misdrijf bij betrapting of heterdaad); artikel 56, 56-1, 57, 59 en 76 CPP (huiszoeking en beslag); artikel 63, 63-1, 77, en 154 CPP (vormvereisten bij de arrestatie); artikel 78-3 CPP (identiteitscontrole); artikel 100, 100-2, 100-7 CPP (telefoontap); artikel 104 CPP (*demande de mise en examen*); en artikel 152 CPP (uitvoering van de rogatoire commissie).

Naast de 'echte' regels van openbare orde zoals de territoriale bevoegdheidsregels, kon men in deze lijst van formele nietigheden ook minder fundamentele procedurevoorschriften aantreffen die enkel het belang van de partijen dienden, zoals de verplichting in het proces-verbaal van arrestatie bepaalde vermeldingen op te nemen. Het is dus wel begrijpelijk dat zowel vanuit de praktijk, als in de literatuur de vrees werd geuit voor mogelijke paralysering van de strafprocedure, daar de minste nalatigheid van de gerechtelijke autoriteiten ogenblikkelijk werd gesanctioneerd, zelfs wanneer de rechten van verdediging daardoor geenszins in het ge-

drang waren gekomen.⁴³ Zo zou de niet-vermelding in een proces-verbaal van arrestatie, van het feit dat de gearresteerde werd ingelicht over zijn rechten, automatisch tot nietigheid hebben geleid, ook al bleek uit de andere procedurestukken overduidelijk dat deze verwittiging wel degelijk had plaatsgevonden. Sommigen waren dan ook van mening dat deze lijst van formele nietigheden aanzienlijk moest worden beperkt en dat het voor het overige aan de rechtspraak toekomt om van geval tot geval te oordelen welk gevolg aan een onregelmatigheid of vormverzuim moet worden gegeven.⁴⁴

Om voornoemde redenen wordt in de Wet van 24 augustus 1993 teruggegrepen naar de oude regeling van voor de hervorming van 4 januari 1993.⁴⁵ M.a.w. als algemene regel geldt terug dat de nietigheid slechts kan worden opgeworpen als de verzoeker kan aantonen dat de niet-nakoming van de regel zijn belangen heeft geschaad (art. 171 CPP). Slechts drie gevallen van tekstuele nietigheid worden nog weerhouden, met name voor de huiszoeking (art. 56, 56-1 en 57 CPP), de identiteitscontroles (art. 78-3 CPP) en de telefoontap (art. 100-7 CPP).

Een van de meest revolutionaire onderdelen van de recente hervormingen in Frankrijk is wellicht de mogelijkheid voor de verdachte en de burgerlijke partij om reeds tijdens het vooronderzoek de Kamer van Inbeschuldigingstelling te vatten, teneinde een procedurehandeling of een gedeelte van de procedure te laten vernietigen (art. 173 CPP). Het verzoekschrift moet, op straffe van onontvankelijkheid, op de griffie van de Kamer van Inbeschuldigingstelling worden neergelegd, ondertekend en gedateerd door de griffier en de verzoeker of zijn advocaat (art. 173, 3^e alinea CPP). Een kopie van dit verzoekschrift wordt aan de onderzoeksrechter bezorgd, die het dossier overmaakt aan de Kamer van Inbeschuldigingstelling. Om mogelijke dilatoire manoeuvres van de verdachte te vermijden, kan de voorzitter van de Kamer van Inbeschuldigingstelling binnen acht dagen vanaf het neerleggen van het dossier op de griffie van de Kamer van Inbeschuldigingstelling tot onontvankelijkheid besluiten wegens gebrek aan motivering van het verzoek, zonder dat tegen deze beslissing beroep mogelijk is (art. 173, laatste alinea). Als het beroep toch ontvankelijk wordt verklaard, moet de Kamer van Inbeschuldigingstelling uitspraak doen binnen twee maanden nadat de voorzitter het dossier aan de Procureur-Generaal heeft overgemaakt (art. 194 CPP).

Deze nieuwe procedure zou echter ook wel eens minder aangename repercussies kunnen hebben voor de verdediging, daar de wetgever met deze innovatie geenszins de efficiëntie van de strafprocedure heeft willen in gevaar brengen. Artikel 179, alinea 5 CPP bepaalt immers uitdrukkelijk dat: 'Lorsqu'elle est devenue définitive, l'ordonnance de renvoi devant le tribunal correctionnel couvre, s'il en existe, les vices de la procédure'. Het betreft hier de introductie van het principe van de *purge des nullités*, waardoor mogelijke nalatigheid van de partijen onverbiddelijk wordt afgestraft. Inderdaad, alle middelen betreffende de nietigheden van de procedure zullen tijdig voor de Kamer van Inbeschuldigingstelling moeten worden opgeworpen, zoniet kunnen de partijen er achteraf geen beroep meer op doen, behoudens het geval dat ze deze nietigheden niet konden kennen (art. 174,

43. PRADEL, o.c., 40; RICARD, J-F, 'Les juges d'instruction seraient-ils des factieux, partisans d'un immobilisme frileux', *G.P.*, 11 juni 1993, 3.

44. RICARD, J.F., o.c., 6; TURCEY, V., o.c., 5.

45. Circulaire van 24 augustus 1993, *D.*, 1993, 479.

alinea 1 CPP). Advocaten zullen bijgevolg nauwlettend de regelmatigheid van de procedure moeten controleren opdat ze tijdig, d.w.z. vooraleer de zaak door de onderzoeksrechter naar het vonnisgerecht wordt verwezen, mogelijke nietigheden kunnen opwerpen. Wanneer de onderzoeksrechter vindt dat het onderzoek beëindigd is, moet hij de partijen alsook hun advocaten daarvan verwittigen, hetzij mondeling met melding in het dossier, hetzij bij aangetekende brief. Na het verstrijken van een periode van twintig dagen te rekenen vanaf deze kennisgeving kunnen de partijen geen enkele nietigheid meer opwerpen en zal de onderzoeksrechter het dossier aan de procureur van de Republiek overmaken met het oog op de regeling van de procedure (art. 175 CPP). De voorzitter van de Kamer van Inbeschuldigingstelling zal elk verzoek tot nietigheid na het verstrijken van deze twintig dagen onontvankelijk moeten verklaren en tegen deze beslissing staat geen beroep open (art. 173 CPP).

2.5. VERMOEDEN VAN ONSCHULD EN VRIJHEID VAN INFORMATIE

De wetgever heeft zowel het beginsel van het vermoeden van onschuld als dat van de vrijheid van informatie willen eerbiedigen, zonder één van beide te laten primeren.

Tot voor de hervorming werd het in artikel 9 van de *Déclaration des Droits de l'Homme et du Citoyen* voorziene vermoeden van onschuld wel erkend als een grondwettelijk beginsel maar had het nog geen concrete vertaling in wetgevingsteksten gekregen. Hoofdstuk V van de Wet van 4 januari 1993 wil hieraan verhelpen. Artikel 9-1 van de *Code civil* bepaalt voortaan dat eenieder het recht heeft op eerbiediging van het vermoeden van onschuld. De eerbiediging van dit beginsel zal echter ook effectief kunnen worden afgedwongen t.a.v. de persmedia. Wanneer een persoon vóór elke gerechtelijke veroordeling in het openbaar wordt voorgesteld als zijnde schuldig aan de feiten die het voorwerp uitmaken van een gerechtelijk of een opsporingsonderzoek, dan kan de burgerlijke rechter, zelfs in kort geding, bevel geven tot de invoeging van een verbetering of de verspreiding van een mededeling die de schending van het vermoeden van onschuld kan doen beëindigen (art. 9-1 *Code civil*). De Wet van 24 augustus 1993 beperkt dit recht echter tot de personen die strikt juridisch partij in het onderzoek zijn, met name deze die zijn aangehouden, in *mise en examen* zijn gesteld, of het voorwerp uitmaken van een dagvaarding tot verschijning, van een vordering van de *procureur de la République*, of van een klacht met burgerlijke partijstelling.

Bovendien kunnen de onderzoeksrechter of de Kamer van Inbeschuldigingstelling op verzoek van de betrokkene bevel geven tot gehele of gedeeltelijke publicatie van de beschikking of het arrest tot buitenvervolginstelling, of nog van een mededeling in een of meerdere dagbladen of tijdschriften waarin de motivering of het beschikkend gedeelte van deze beslissing wordt uiteengezet. Het betreft hier een gerechtelijke mededeling en geen sanctie tegen de dagbladen (art. 177-1 en 212-1 CPP).

Anderzijds heeft de wetgever ook de vrijheid van informatie willen beschermen. De huiszoekingen in de lokalen van ondernemingen die zich bezighouden met geschreven of audiovisuele persmedia moeten worden uitgevoerd in aanwezigheid van een magistraat die erop toeziet dat geen inbreuk wordt gepleegd op de vrije uitoefening van het beroep van journalist en dat de informatieverdeling daar-

door niet wordt belemmerd (art. 56-2 CPP). Elke journalist die als getuige wordt ondervraagd over informatie die hij in het kader van zijn beroep heeft vergaard, is vrij om zijn bronnen geheim te houden (art. 109 CPP).

3. Slotbeschouwing

Na deze overwegend rechtstechnische bespreking, is het noodzakelijk een en ander in zijn politieke en maatschappelijke context te plaatsen. De eerste hervorming van 4 januari was één van de laatste stuiptrekkingen van de toenmalige socialistische regering onder leiding van de inmiddels overleden eerste minister Pierre BÉRÉGOVY. Kwatongen beweren zelfs dat deze wet een reactie was tegen de hardnekkige gerechtelijke onderzoeken die toen werden gevoerd tegen de socialistische partij.

Zoals bekend leed de socialistische partij in Frankrijk bij de jongste verkiezingen van maart 1993 een historische nederlaag en diende zij plaats te ruimen voor een centrum-rechtse regering. Alles wees erop dat de Wet van 4 januari 1993 een zelfde lot zou beschoren zijn als de regering onder wier bewind ze was tot stand gekomen. Vrij spoedig na het aantreden van de regering BALLADUR werd een werkgroep opgericht die moest nagaan in welke mate deze wet kon worden bijgestuurd. Nadat n.a.v. een colloquium in de Senaat werd vastgesteld dat de hervorming een te snelle verhoging van de werklast had meegebracht, en de meeste magistraten melding maakten van een aanzienlijke vertraging, zoniet blokkering van de procedure⁴⁶, lag het voor de hand dat de nieuwe wetgever in de eerste plaats de efficiëntie van het gerechtelijk apparaat wou herstellen. Dit leidde dan tot de Wet van 24 augustus 1993, waarin de meest radicale aspecten van de eerste hervorming werden afgeschaft of alleszins gemilderd. Nochtans zou het van weinig nuancering getuigen deze laatste wet af te schilderen als een puur reactionaire reflex, al dan niet aangemoedigd door de toch al conservatieve magistratuur. Daarvoor blijven de overgebleven innovaties te groot, en ik denk daarbij in het bijzonder aan de nieuwe garanties bij de *garde à vue* (met aanwezigheid van de advocaat!), de verbeteringen m.b.t. de inzage van het dossier, de mogelijkheid voor de partijen om in de fase van het vooronderzoek bijkomende onderzoeksdaden te vragen of nietigheden op te werpen, en ten slotte de regels waardoor de eerbiediging van het vermoeden van onschuld in de praktijk daadwerkelijk kan worden afgedwongen. Uiteindelijk hebben beide hervormingen, van een zo verschillende strekking, tot een synthese geleid waarmee het grootste deel van de bevolking zich kan verzoenen. En dit laatste lijkt mij toch één van de voorwaarden, zoniet de belangrijkste, waaraan een 'goede' strafprocedure moet voldoen.

46. Zie voor een beknopt verslag van dit colloquium, DAVILLE, D.P., 'Quelle procédure pénale?', *G.P.*, 11 juni 1993, p. 7.